

Prof. dr hab. Jacek Wojnicki

Katedra Systemów Politycznych UW

Recenzja pracy doktorskiej mgra Dariusza Klimczaka „Rola instytucji Prezydenta RP w konflikcie politycznym we współczesnej Polsce na przykładzie prezydentury Bronisława Komorowskiego”, Warszawa 2023, ss. 252

Recenzowana praca mieści się w głównym obszarze moich zainteresowań badawczych – problematyce systemów politycznych, w tym ustrojów państwowych państw Europy. Rozprawa doktorska jest poświęcona ważnemu modelowi ustroju państwa – roli prezydentury w strukturze naczelnych organów państwa. Stanowi ona istotną płaszczyznę kształtowania instytucji polityczno-ustrojowych współczesnego państwa w kontekście przemian społeczno-politycznych wymienionych w rozprawie – a więc analizy ewolucji i funkcjonowania instytucji głowy państwa. W tym sensie praca jest dość nowatorska, wprowadza nowe elementy analizy do nauk prawnych oraz do nauki o polityce i administracji; należy powyższy fakt odnotować z satysfakcją. Praca jest pisana zarówno z pozycji dyscypliny nauki prawne, jak - nauki o polityce i administracji. Wprowadza nowe wątki do badań nad kształtowaniem oraz funkcjonowaniem współczesnego systemu politycznego, kreowania państwowych instytucji politycznych oraz administracyjnych. Istotnym kontekstem prezentowanej analizy jest kwestia wpływania na konflikt polityczny przez działania głowy państwa, zarówno w wymiarze instytucjonalnym, jak i strukturalnym, co należy szczególnie podkreślić we wstępie do niniejszej recenzji.

Praca jest dość zwarta, liczy wraz z obszerną bibliografią – ponad 250 stron. Konstrukcja pracy jednakże nie wydaje się być prawidłowa i do końca przemyślana. Rozdziały nie są bowiem skonstruowane w sposób symetryczny, pierwsze dwa liczą po 12 stron, trzeci – 30 stron, a rozdział czwarty liczący 132 strony dominuje znacząco nad pozostałymi, stanowi on 52, 5 % całej zawartości dysertacji. Układ poszczególnych rozdziałów – co należy szczególnie podkreślić w tym miejscu - wynika z przyjętych założeń chronologiczno-problemowych. Rozdziały wieńczą stosowne podsumowania, gdzie jest miejsce na wnioski bardziej ogólnej natury.

Autor dokonał podziału monografii na cztery zasadnicze rozdziały. W pierwszym omówione zostały kwestie węzłowych - zdaniem Doktoranta – zagadnień dotyczących analizy podjętej w niniejszej rozprawie, w tym szczególnie definicji instytucji państwa, prezydentury oraz konfliktu politycznego. Warto się jednakże w tym miejscu zastanowić, czy zaproponowana kolejność rozważań jest zasadna. Bardziej naturalne wydaje się bowiem przejście od zagadnień ogólnych do bardziej szczegółowych, a zatem „państwo”, „prezydentura” aż do „konfliktu politycznego”. Znalazło się w nim miejsce na ukazanie istoty powstania instytucji głowy państwa w republikańskiej formie państwowości, specyfiki funkcjonowania instytucji prezydentury w poszczególnych modelach. Rozdział liczy zaledwie 12 stron. Jego naturalnym uzupełnieniem jest rozdział kolejny (stron 12) analizujący genezę i rozwój instytucji prezydenta w warunkach konfliktu politycznego. Nie jest do końca jasne dlaczego analizę polskiej prezydentury rozpoczęto od września 1939 roku, bowiem konflikt wokół omawianej instytucji głowy państwa towarzyszył II RP od samego początku (prace nad Konstytucją z 1921 roku oraz kolejną w 1935 roku). Nadmienić należy, iż przywołano w nich nie do końca reprezentatywną literaturę przedmiotu. Zabrakło licznych klasycznych opracowań dedykowanych systemom rządów oraz systemom politycznym, znanym w polskim prawie

konstytucyjnym oraz nauce o polityce (np. L. Garlicki, P. Winczorek, B. Banaszak, R. Ludwikowski i inni). Struktura pojęciowa jest opanowana na dość wysokim poziomie, choć w recenzowanych rozdziałach również zdarzają się pewne uproszczenia w opiniach i prezentowanych sądach. Zastanawia brak przywołania prac St. Gebethnera, jednego z kluczowych konstytucjonalistów polskich zaangażowanych w restytucję instytucji prezydentury podczas negocjacji okrągłostołowych zimą i wiosną 1989 roku. (a propos tego wątku recenzyjnego w 2022 roku ukazała się nakładem Wydawnictwa Sejmowego antologia jego prac i studiów naukowych – *Państwo, Konstytucja, Demokracja*). Zabrakło również odwołania do sporej już literatury przedmiotu o konflikcie na linii Rada Ministrów -Prezydent RP w warunkach polskiej współczesnej koabitacji (lata 1997-2001 oraz 2007-2010), już pod rządami obecnej ustawy zasadniczej.

Trzeci rozdział – liczący 30 stron – został poświęcony kwestiom modeli prezydentury w konflikcie politycznym. Ukazano ich specyfikę społeczno-polityczną, przywołano regulacje konstytucyjne w zakresie władzy wykonawczej (szczególnie odnoszące się do instytucji Prezydenta), uwzględniając kwestie pozycji prezydentury w kontekście sytuacji konfliktowych, polityczny charakter instytucji głowy państwa, pełnienie przez prezydenta funkcji arbitra w systemie politycznym. Poddano również dość wnikliwej i szczegółowej analizie kwestie dwóch podstawowych modeli – silnej prezydentury oraz neutralnej. Kolejny rozdział omawia natomiast kwestie przywołane w tytule rozprawy czyli prezydenturę Bronisława Komorowskiego w kontekście konfliktu politycznego. Liczy on – jak już uprzednio wskazano – ponad 130 stron. Do niego wnoszę najwięcej uwag z pozycji recenzenta. Jest on po pierwsze; zbyt długi i zbyt szczegółowy w swojej analizie naukowej. Po wtóre: należy poważnie przemyśleć jego przebudowę na dwa mniejsze rozdziały – np. pierwszy dedykowany aktywności prezydenta (punkty 4.2), a kolejny – już niezależny – roli głowy

państwa w wybranych, kluczowych sytuacjach konfliktowych (pkt. 4.3). W nowej konstrukcji pracy, oba by i tak liczyły po ponad 60 stron. Taka korekta dobrze wpłynęłaby na konstrukcję rozprawy, a po drugie: na odbiór przez czytelnika pracy kolejnych wątków prezentowanej analizy politologicznej. Mamy w nim do czynienia z ukazaniem uprawnień konstytucyjnych oraz pozakonstytucyjnych w wymiarze praktycznym, zarazem z poprawnym – na ogół - wykorzystaniem analizy prawnej i politologicznej. Należy zatem wskazać, iż ukazanie szerokie i dość wnikliwe aspektu praktyki konstytucyjnej instytucji politycznej stanowi sporą wartością dodaną, ukazując realny wymiar przywództwa politycznego realizowanego przez Prezydenta (albo jego realnego braku, co udało się wykazać w sposób bardziej wnikliwy i dogłębny). Doktorant wybrał zasadne kazusy do przeprowadzenia analizy – kwestia OFE, związków partnerskich, in vitro, ACTA. Ukazał zgrabnie i przekonująco działania prezydenta w przywołanych kontekstach społeczno-politycznych oraz gospodarczych. Uwaga podstawowa recenzenta odnosi się natomiast do kwestii zamieszczenia w nim jako kolejny pkt (4.4) rozmowy z Prezydentem B. Komorowskim, właściwym miejscem na jej zamieszczenie jest bowiem aneks albo załącznik do rozprawy, nie stanowi ona integralnej części analizy badawczej. Udział Doktoranta ogranicza się w jej zakresie jedynie do zadania kilku pytań oraz odnotowania udzielonych w ich konsekwencji odpowiedzi.

Praca poprzedzona jest wstępem rozciągającym się na 12 stronach. We wstępie znajdujemy wszystkie wymagane elementy przywoływanej części pracy – mamy szczegółowo zarysowane wprowadzenie do obszaru problemowego, jednocześnie ze zbyt pobieżnym odwołaniem do dotychczasowej literatury przedmiotu (odnoszącej się do systemów politycznych państw Europy, ze szczególnym odniesieniem do ewolucji form państwowości i formowania ustroju politycznego Polski po 1989 roku). Dodatkowo wskazano w sposób dość wyraźny motywy podjęcia tematu badawczego oraz problem badawczy wraz ze

szczegółowym celem rozprawy. Pozytywem jest wyraźne ukazanie hipotez badawczych omawianej rozprawy. Wydaje się, iż hipoteza badawcza bardziej przypomina jednakże tezę badawczą, pozbawiona jest w obecnej formule zmiennej zależnej i niezależnej jako konstytutywnych elementów hipotezy naukowej. Autor pisze, iż hipotezą pracy jest założenie: „Prezydent RP odgrywa ważną rolę w kształtowaniu się konfliktu politycznego we współczesnej” (s. 11). Została ona zarazem podbudowana trzema hipotezami pomocniczymi oraz 10 pytaniami badawczymi (s. 10-11). Interesujący problem badawczy odnosi się do konsekwencji – zarówno politycznych, jak i ustrojowych – zastosowania przywołanego modelu Prezydentury oraz wynegocjowanej koncepcji formy współczesnego państwa, a następnie jej ewolucji polityczno-ustrojowej po 1989 roku. Rozwinięciem tych wątków były kwestie funkcjonalności (czy raczej dysfunkcjonalności – przyjętych rozwiązań ustrojowych we współczesnej III RP). Cezury czasowe zostały jednocześnie ustalone dość rzetelnie i poprawnie – szczególnie uzasadniono je we wstępie pracy. Wysoko należy ocenić fragment odnoszący się do wyboru metod i technik badawczych. Nie znalazło się w nim jednak odwołanie do stosownej literatury przedmiotu w zakresie metodologii (brakuje w tym kontekście klasycznej pracy A. Chodubskiego).

Zakończenie rozprawy rozmieszczone na 14 stronach w sposób dość konkretny odnosi się do stawianych założeń badawczych, jednocześnie pozwala Doktorantowi na przedstawienie – w sposób szerszy - własnych sądów wywodzących je z prezentowanych uprzednio analiz. Jest to zatem bardzo syntetyczne streszczenie wcześniejszych wywodów mgr Dariusza Klimczaka.

Autor dość zgrabnie i wiarygodnie wskazał na wątek kluczowy oraz poboczny swoich rozważań. Recenzowana praca może być umieszczona w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie nauk prawnych, w tym również nauk o polityce. Należy podkreślić, iż omawiany doktorat nie jest tylko utworem czysto deskryptywnym (co najczęściej się zdarza w naukach społecznych oraz

humanistycznych), ale do silnych jego stron należą elementy praktyczne oraz analityczne. Szczególnie są one zauważalne w rozdziale czwartym. Wymienione fragmenty dysertacji doktorskiej oceniam najwyżej. Świadczą one bowiem o sporych pokładach erudycyjnych Doktoranta, wystawiając mu w przedmiotowym zakresie pozytywne świadectwo. Jak wspomniałem już, pewien niedosyt budzi jedynie analiza zamieszczona w rozdziale pierwszym i drugim. Zabrakło również pewnej krytycznej analizy przywoływanych poglądów badaczy z prawa konstytucyjnego czy ustrojoznawstwa. Z prezentowanymi poglądami nie zawsze trzeba się zgadzać, czasami należy podejmować twórczą ich krytykę.

Język wywodów jest dość przejrzysty, a zarazem dynamiczny. Najbardziej statyczny język opisu znajdujemy w czwartym rozdziale, przy omawianiu kolejnych aktów normatywnych oraz prób rozstrzygnięć prawnych w warunkach przywołanych sytuacji konfliktowych. Na podkreślenie zasługuje równocześnie fakt, iż Doktorantowi – na ogół – udało się skutecznie uniknąć żargonu publicystycznego, co stanowi istotną „wartość ujemną” w pracy naukowej, a szczególnie - awansowej. Przywoływane założenia cząstkowe na ogół znajdują potwierdzenie w podnoszonych argumentach. Pewna uwaga odnosi się do kwestii metodologicznej – brak szerszego odwołania do literatury przedmiotu we wskazanym zakresie.

Mam jednakże kilkanaście uwag formalnych odnoszących się do prezentowanych wywodów. Po pierwsze: Doktorant zamiennie posługuje się terminem „państwo” oraz „kraj”. W pracy z zakresu nauk prawnych oraz nauki o polityce i administracji powinien wskazać na rozróżnienie terminologiczne obu definicji. W naukach historycznych i geografii przywołuje się z reguły kategorię „kraj”. Tymczasem w naukach prawnych oraz nauce o polityce nie stanowią one synonimów. Bardziej zasadne jest używanie tego pierwszego pojęcia wyrażającego „polityczną organizację społeczeństwa” oraz „podmiot w relacjach międzynarodowych”, szczególnie w omawianych modelach ustroju społeczno-

politycznego i administracyjnego. Po drugie: Doktorant omawiając ewolucję państwa polskiego po 1918 roku pomija liczne, klasyczne rzecz można monografie naukowe, sprawiając często wrażenie przy kreśleniu swojej analizy politologicznej „wyłamywania otwartych już drzwi”. I tak brakuje odwołania do literatury przedmiotu w zakresie instytucji prezydenta w Polsce międzywojennej, szerszej analizy przeobrażeń ustrojowych po 1989 roku, brak odwołania do analiz konstytucyjnych i politologicznych stosowania Ustawy Konstytucyjnej z 1992 roku (vide: Kruk, Kallas, Skrzydło). Po trzecie: w pracy jest kilka istotnych błędów merytorycznych: w Wielkiej Brytanii nie ma oczywiście instytucji prezydentury, ale taki nieszczęsny lapsus znalazł się na str. 15. Ustawa Konstytucyjna z 1992 roku nie przewidywała instytucji skrócenia kadencji Sejmu, a jedynie rozwiązanie parlamentu (str. 35). Prezydentura B. Komorowskiego nie była jednakże pierwszą kompletną pod rządami Konstytucji z 1997 roku, mieliśmy już bowiem doświadczenia z drugą kadencją A. Kwaśniewskiego (lata 2000-2005) czy tragicznie zakończoną prezydenturą L. Kaczyńskiego (w tym przypadku zabrakło 8 miesięcy do wypełnienia pełnego mandatu). Następnie: Całe strony dysertacji pozbawione zostały przypisów np. 19, 32, 35-41, 47-48, 51-53, 57 i 60, aż prosi się w nich o wskazanie bazy źródłowej zaprezentowanych tam analiz politologicznych. Po czwarte: pomijano konstytucje wskazanych państw europejskich, które wprowadzały nowe rozwiązania ustrojowe związane z prezydenturą i ustanawiały konkretne instytucje polityczne (Francja, Niemcy, Litwa, Włochy czy Finlandia). Cytowano w tym kontekście ustrojoznawczym zaledwie konstytucję USA. Po piąte: Szóste: przy analizowaniu zagadnienia ustrojów politycznych państwa polskiego zabrakło odwołania do klasycznych prac – np. P. Winczorka, W. Skrzydło, L. Garlickiego, W. Sokolewicza. Poza tym zabrakło odwołania do klasycznego opracowania odnoszącego się do przywrócenia instytucji prezydenta w 1989 roku – St. Gebethera. Nie ma również odwołania do merytorycznej monografii R. Głajcara – *Demokratyczny reżim polityczny. Relacje pomiędzy legislatywą i egzekutywą w III RP* (Katowice 2015).

Po siódme: czasami zdarzało się Autorowi stosowanie zwrotów natury bardziej publicystycznej – „obalenie weta prezydenta”. Ósme: niepełne zapisy w licznych odsyłaczach, bez wskazania konkretnych stron wykorzystanych w przeprowadzonym badaniu politologicznym stanowi niestety dość powszechny mankament w recenzowanej rozprawie. Nie ma również konkretnego i precyzyjnego odwołania do cytowanych opinii i poglądów takich badaczy jak S. Huntington, F. Koneczny czy A. Toybee (str. 24). Ta sama uwaga odnosi się do przywołanej w dysertacji definicji G. Jellinka (str. 19). Przywoływano również konferencję w Montevideo z 1933 roku i wypracowaną tam konwencję międzynarodową jednakże bez odwołania do precyzyjnych źródeł naukowych (str. 19).

Strona formalna pracy również nie budzi poważniejszych zastrzeżeń, Doktorant często stosuje przypisy i to nie tylko takie, w których odwołuje się do przywoływanej literatury, ale również te, w których zamieszcza dodatkowe informacje, niepasujące do głównego wątku prezentowanej analizy. Świadczą one o gruntownej wiedzy politologicznej mgra Dariusza Klimczaka, wystawiając mu w tym zakresie dość dobre świadectwo. Warto podać w tym miejscu, iż łączna liczba przypisów wynosi 435, przy czym 4/5 przypada na ostatni rozdział. Należy również odnotować staranność przy przygotowaniu zaprezentowanych tabel i wykresów. Warto wskazać jednocześnie, iż w wykazie skrótów zabrakło odwołania do dwóch ugrupowań szczególnie istotnych dla działalności politycznej Pana Prezydenta – Unii Demokratycznej oraz Unii Wolności, co należy odnotować jako szczególne pominięcie.

Bibliografia zgromadzona i wykorzystana w rozprawie jest bardzo bogata i reprezentatywna dla analizowanego zagadnienia. Doktorant zgromadził liczne akty prawne, materiały o charakterze źródłowym, monografie i opracowania naukowe, rodzime, jak i zagraniczne (kilka w języku angielskim). Obejmują one ponad 25 stron znormalizowanego druku. O staranności Doktoranta we

wspomnianym zakresie świadczy również pogrupowanie bibliografii na kilka części merytorycznych –wedle wskazanego powyżej klucza problemowego. Pewne zastanowienie budzi kwestia przywołanej bibliografii, rodzi się bowiem pytanie – czy jest to bardziej literatura problemu czy literatura pracy. Nie wszystkie publikacje zawarte w bibliografii znajdują bowiem swoje odwołania zarówno w konkretnych przypisach, jak i treści głównej rozprawy. Godzi się podkreślić brak odwołania do dwóch tomów wspomnieniowych Bronisława Komorowskiego – *Prawą stroną. Życie, polityka, anegdota*. (Warszawa 2005) oraz *Zwykły polski los* (Warszawa 2015). Podobnie jak i biografii politycznej – W. Świetlik, *Bronisław Komorowski – pierwsza niezależna biografia* (Warszawa 2010). Należy odnotować równocześnie fakt szczególny: Zabrakło w recenzowanej pracy odwołania do konstytucji omawianych państw europejskich w klasycznej i prestiżowej serii Wydawnictwa Sejmowego (np. Francja, Niemcy czy Litwa). Dodatkowo należy wspomnieć, iż opublikowano również wartościowe prace o systemach konstytucyjnych wspomnianych państw w serii: *systemy konstytucyjne państw świata*, nakładem Wydawnictwa Sejmowego. Brakuje np. wartościowej monografii wydanej nakładem Wydawnictwa Sejmowego – *Prezydium KRN w systemie ustrojowym Polski*, szczególnie w kontekście analizy funkcjonowania Krajowej Rady Narodowej w latach 1944-1947 (Warszawa 2021).

Powyższe uwagi krytyczne w niczym nie umniejszają wagi prezentowanej monografii naukowej. Jej Autor – w zdecydowanej większości – sprostał podjętemu przedsięwzięciu, zaprezentowana analiza jest dojrzała i kompleksowa, uniknięto języka publicystycznego i rażących uogólnień. Elementy analizy i syntezy przeważają nad opisem. Recenzowana rozprawa mgra Dariusza Klimczaka prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata oraz jego umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Przedmiotem dysertacji doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Zgodnie

z ustawą z dnia 20 lipca 2018 roku -Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2022, poz. 574) opowiadam się niniejszym za dopuszczeniem mgr Dariusza Klimczaka do dalszego etapu „procedury doktorskiej”.

Warszawa, dn. 20 czerwca 2023 roku

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Wojciech'.